

DEJVID
MAKFARLAN

*Leto
u
Italiji*

Preveo Vladimir D. Nikolić

izdavaštvo
vulkan

Beograd, 2014.

Za Dženis, Kerolajn i Blejka

Prolog

K A M E N

*Rad vajara, zapravo, počinje pre klesanja
kamenja – počinje odabirom bloka mermera.*

– RUDOLF VITKOVER, SKULPTURA

PJETRABELA, MAJ 2013. GODINE

Razgovor je bio sporadičan, kako to često biva u takvim prilikama. Međutim, na kraju, jedna tema oživela je atmosferu. Beše to kredenac. Svi su imali ponešto da kažu o kredencu od orahovine.

Svi oni odrasli su s njim. Bio im je poznat poput rođaka. Došao je iz Milana. Ili možda nije. Neki su bili sigurni da bi mogao da dostigne dobru cenu, premda su neki bili podjednako sigurni da ne bi. Nasledili su ga ili od pratetke čijeg devojačkog prezimena sada više niko nije mogao da se seti, ili od jedne od njihovih prabaka, ali od koje tačno – bilo je predmet rasprave, kao i mesto gde je živela. Njihovi roditelji bi znali.

Kredenac je bio težak i taman i ružan – ne baš da mu tu nije bilo mesto, ali se svakako razlikovao od svega ostalog u čistom enterijeru tog vedrog, skromnog doma. Kad sam, kao devojčica, posećivala Taljanijeve, njegove nakaradne gornje fioke izgledale su mi prilično zastrašujuće i preteće.

Kuća je odvajkada bila uredna i čista i sređena kao pod konac. Oduvek je odisala čistoćom. Međutim, posedovala je vlastitu dušu. Godinama je bila veselo, prometno mesto, a ta vedrina vratila se na nekoliko trenutaka.

Odjednom, svi su pričali priče, ma koliko netačno, o kredencu od orahovine. Izbilo je nekoliko svađa o drugom pratetkinom mužu.

Pojedine priče imale su veze s *bugatijem*, koji je on morao da proda kako bi isplatio kockarske dugove. Neke priče bile su o babinoj gluvoći. Imala je slušni aparat. Na nekoliko trenutaka, kuća je ponovo oživela.

Čak je bilo i smeha. Vino je pomoglo, pretpostavljam.

A onda, podjednako nenadano, razgovor je zamro. Mučna atmosfera tog dana se vratila. Sve dok moja majka nije progovorila, soba je utonula u nelagodnu tišinu.

Časovnik u dnevnoj sobi kucao je iznad nas kao prigušeni metronom. Klečeća figura Bogorodice na faseti, sunčevi zraci i raširena krila bele golubice na jedanaest sati uvek su me fascinirali kad sam bila dete.

Moja majka nije delila taj entuzijazam. Bila je napola okrenuta ka satu, gledajući u njega i njegov viseći električni kabl s neodobravanjem koje gaji prema katastrofama savremenog doba. Ruka joj se naslanjala, s probnom težinom sličnog neodobravanja, na uglačane rezbarije divana boje senfa. Kosa joj je sada seda, ali je jednako gusta i neobuzdana kao i kada je bila mlada.

„Vidite“, obznanila je moja majka.

To je bilo u porodičnom domu moje najbolje prijateljice. Pozvani smo nazad s groblja s porodicom. Klarin otac bio je usamljen i čemeran još od smrti supruge četiri godine ranije. Skoro podjednako dugo bio je bolestan.

Moja majka jedva da je poznavala ikoga od prisutnih. Međutim, glasno se obratila svima u prostoriji. „Vidite“, ponovila je, tek da bi se uverila da svi obraćaju pažnju na ono što se spremala da kaže. „Smrt nas čini srećnim.“

U dnevnoj sobi bilo je desetak ljudi, pretežno Klarinih starijih braće i sestara, ili njihovih supružnika, ili njihove odrasle dece. Upravo smo stigli s groblja, gde je, uprkos 94 godine gospodina Taljanija, i uprkos činjenici da se njegovo mučenje konačno završilo, bilo mnogo plakanja. Poneke dame u kući i dalje bi s vremena na vreme ophrvao bol, posle čega bi zavlčile ruke u tašnice u potrazi za platnenim maramicama. Moja majka, koja se zove Ana di Kastelo, poseduje talenat za nepredvidivost.

Govori sa istovetnim samopouzdanjem osobe koja saopštava očigledno. Nevoljna je da objašnjava, verujući da to umanjuje svaku

izjavu koju tvrdi da podržava. Ništa je više ne iritira od zahteva da objasni značenje nečega što je kazala, ili napravila ili učinila. „To je što je“, njen je uobičajeni odgovor.

U ovom slučaju, međutim, zanemeloš koja je pozdravila reči moje majke nagoveštavala je – čak i njoj – da je nekakvo objašnjenje ipak preko potrebno.

„U predmetima su skrivene priče“, objasnila je utihnuloj prostori. Pogledala je žuljeve na svojim grubim dlanovima, kao da želi da naznači kako može da pruži dokaze za tu teoriju ukoliko je neophodno. „Skrivene su kao što su figure skrivene u kamenu. Mrtvi nam ostavljaju priče da ih nađemo, jer znaju da će nas njihovo pričanje razveseliti.“

Sat je i dalje kucao: *tik-tak, tik-tak*.

Moj suprug i naša dva sina došli su na pogreb, ali ne i u kuću posle sahrane. Ne bi znali nikoga osim Klare i Paola, njenog muža. Razlika u godinama između Klare i ostatka njene porodice bila je dovoljno velika da se oduvek činilo da je Klara mojih godina – i jedinica.

Odrasla sam u stanu u stambenoj zgradi svega nekoliko vrata od Klare, dalje niz Ulicu Madalena. Moja majka, oduvek tvrdoglavo nezavisna, sama me je odgajila. Ana di Kastelo nikad nije poznavala svoje roditelje, ni babe ni dede, ni tetke ni stričeve, ni dalje rođake. U odsustvu velikog dela opipljive porodične istorije, i u čast njenog verovanja u umetničku lepotu, nazvala me je Tereza po svojoj omiljenoj baroknoj skulpturi.

Zapravo, barok nije njen omiljeni period u umetnosti. Vajar kome se najviše divi jeste Mikelandelo. Međutim, najlepše Mikelandelove ženske figure stvarale su poteškoće u odabiru mog imena. Moja majka još je manje oduševljena Vatikanom nego električnim satovima i divanima boje senfa. Ipak, ako bi bila prisiljena da bira – a to su bila pitanja koja sam volela da joj postavljam kada sam bila mala – njena omiljena skulptura bila bi Mikelandelova *Pijeta* u Crkvi Svetog Petra. Ali nije imala nameru da bude majka jedne Marije.

Reč koju ljudi učestalo koriste da opišu moju majku jeste *boemski*. Taj opis ne dopada joj se preterano, ali se ne trudi da ga obeshrabri.

Jednako često, i obično isti ti ljudi, opisuju je kao *slobodan duh*. Taj termin ne dopada joj se zato što se čini da nema mnogo veze s

njenim radom ili podizanjem deteta. Oduvek je bila dobar roditelj – posvećena, na svoj idiosinkratični način, brizi da znam da sam voljena. Nikada nije preterano otvoreno držala stranu školske uprave, ali je insistirala na tome da je moje obrazovanje važno. Nekako, uvek je bilo novca za odeću i knjige i školske ekskurzije u Firencu ili Rim. Čak i tako, jedno mi je jasno stavljala do znanja: majka je ono što ona jeste, ali je njen rad ono čime se bavi.

Ako je slobodna, kaže, onda je slobodna da ide na počinak s bolnim rukama. A ako je puna duha, to je zato što bi bez duha godinama ranije prestala da trpi posekotine na prstima i bolove u zglobovima. U onome čime se moja majka bavi nema ničega lakog. Po njenom mišljenju, ona je najmanje lakomislena osoba koju poznaje. Iz profesionalnih razloga ne zamara se preterano razlikom između stvarnosti i mašte. Ona je vajar.

Živi sama u iznajmljenoj seoskoj kući u brdima između grada Pjetrabele i sela po imenu Kastelo, a svoje dane tamo provodi klešuci kamen.

Kada moja majka počinje rad na nekoj skulpturi – guleći kožu sa šaka svaki put kada udarac njenog izubijanog starog malja sklizne sa šiljatog dleta – ona obilazi oko kamena. Izgleda kao da postavlja pitanja bloku mermera dok kruži oko njega. Obraća mu se iz ove i one perspektive. Kaže da traga za ravnima i zavojima koji leže između različitih uglova njenih prvih udaraca. Te veze nisu uvek očigledne. Međutim, moja majka misli da mnogo toga nije očigledno.

Njena dela su apstraktna – odnosno, tako bi ih opisali svi osim moje majke. Ona ne vidi veliku razliku između svojih izvora i onoga što s njima radi. Njene skulpture inspirisane su dolinama i nebom i planinama u blizini mesta gde je provela ceo život. Jedanput sam pročitala da pevačica Džoni Mičel ponekad štimuje gitaru uz ambijentalnu pesmu ptica, i huk vetra u krošnjama drveća, i žuborenje potoka, i sećam se da sam pomislila kako je upravo to način na koji moja majka nalazi ritmove koje traži u kamenu. Njena dela su, u mojim očima, veoma dobra, ali – zbog razloga koji imaju mnogo veze s njenim problematičnim odnosima s vlasnicima umetničkih galerija – njena slava je, poput njenog skromnog uspeha, ostala u lokalnim okvirima. Nisam sigurna da joj to smeta.

Nema mnogo novca – to stanje nikad je nije zabrinjavalo. Zadovoljstva u kojima najviše uživa nikad nisu imala mnogo veze s nesigurnim stanjem finansija. Obično smo se skromno hranile, ali je moja mati uvek kuvala s entuzijazmom pravog sladokusca. Ona, takođe, voli muziku – još i više zato što nikad nema novca da ga potroši na nju. U našem stanu uvek se čula muzika, a kao devojčica mislila sam da su njene izgrebane ploče deo njenog ukusa za neobične, ponovljene kompozicije. Imala je album Dizija Gillespija koji je, činilo se, trajao većito – sve dok moja majka nije primetila da igla gramofona preskače na istih osam taktova pesme *Salt Peanuts*. Na jednoj od njenih omiljenih ploča, činilo se da je zamuckivanje fraze „dobro te se sećam, dobro te se sećam“ vokalna pokretna sila neophodna Leonardu Koenu da stigne do refrena pesme *Chelsea Hotel*. Moja majka uvek je pevala uz muziku, bez obzira na preskakanja.

Tokom godina imala je mnogo ljubavnika, ali se nikad nije udavala. Planira da umre, kaže, s maljem i dletom u rukama i prekrivena mermernom prašinom.

Nemarno razbarušene bujne kose, u tamnom radnom odelu, pletenom džemperu, s mnogobrojnim narukvicama i namotajima ešarpe, bilo je malo verovatno da bi moja majka bila osoba koja bi se obraćala toj konvencionalnoj porodici u toj konvencionalnoj dnevnoj sobi tog konvencionalno žalosnog jutra.

Međutim, niko od Klarinih rođaka nije joj protivrečio. Činilo se da majčine reči nisu nikoga šokirale. Neki od prisutnih bili su zbuñjeni. Ljudi često tako reaguju na moju majku. Međutim, nekoliko ožalošćenih je sporo, neodlučno klimnulo glavama. „Da“, složio se jedan od Klarine braće. „Smrt čini da nam bude drago što smo živi.“

I bio je u pravu. Upravo to je i mislila.

Kasnije sam je ispratila kući. Kao da želi da dokaže istinitost tvrdnje koju je saopštila u domu Taljanijevih, bila je vedro raspoložena. Polučasovnu šetnju do njene kuće još prelazi s bodroču planinara. A dok smo prolazile kroz maslinjak, i livade, i krpež malih njiva koje vode prema brežuljcima iznad Pjetrabele, nekoliko puta zastala je da bi pogledom obuhvatila terasaste vinograde i padine duge, somotske senke.

„Takva lepota“, uzviknula je u jednom trenu. A potom, kao da je više nervira intenzitet sopstvenih osećanja nego što je zadovoljna

njime, naglo je okrenula leđa pejzažu i nastavila da hoda. „Ponekad ume da bude previše.“

Na ivici livade koja okružuje njen dom, u uglu imanja, tik s druge strane zarasle žive ograde koja štiti skoro potpunu privatnost moje majke od retkih pasa lualica i još ređih traktora, stoji mermerna skulptura. Niko ne zna ko ju je isklesao. Niko ne zna koliko je stara. Kad se vratite na početak dvadesetog veka, njeno poreklo već počinje da se gubi u izmaglici prošlosti. Mojoj majci ostavio ju je moj otac kada je umro. To nije bio plan. Ali to se dogodilo.

Mermerna skulptura na mahove je fontana, ali se čini da to zavisi od misterija gornjih granica podzemnih voda i oticanja kišnih padavina s brda. Katkad se iz dubina starih keramičkih cevi može čuti tiho i udaljeno kлокotanje sve bliže vode, dugo pre nego što ikakva voda stigne do figure. To je statua u tročetvrtinskoj prirodnoj veličini oskudno odevene žene, pognute u struku kako bi sipala vodu iz krčaga koji drži u rukama.

Majka je stala, prodorno se zagledala u nju, a zatim pošla ka njoj. Skulptura je stajala dvadesetak metara dalje od prilaznog putića koji je vodio direktno ka njenoj kući. To je bilo skretanje s puta koje je često pravila. Ne bi bila usredsređenija ni da je upravo naletela na nju u Barđelu. „Tamo“, kazala mi je. „Gledaj.“

Gornji deo tela figure je nag. Majka je pokazala na pregib lakta i podlaktice, a zatim mi je, brzim klimanjem glavom, pokazala kako nabori dugačke suknje ponavljaju isti ugao, i kako ta rezonanca privlači oko posmatrača ka masi skulpture kao celine. Kao što je majka istakla, zapravo se može osetiti premeštanje težine figure dok kleči da bi sipala vodu. Zaista se može osetiti promena zapremine tečnosti u krčagu. Statua je isklesana s takvom veštinom da se u sadašnjem stavu figure može osetiti neposredna prošlost i neposredna budućnost. Može se videti pokret u nepokretnosti.

Majka mi je to pokazivala i ranije. Međutim, činilo se da njena repetitivnost nema nikakve veze sa zaboravnošću. To je više bila neka vrsta genufleksije, odavanja pošte anonimnom, prastarom vajarstvu svaki put kada bi prošla kroz kapiju.

Međutim, nekarakteristično za nju, i po drugi put u toku tog popodneva, činilo se kao da smatra da je neophodno dodatno objašnjenje. Htela je nešto da kaže i želela je da se uveri da je razumem.

„Misliš li da se to ikada dogodilo?“, upitala je. „Misliš li da je bitno da li je nekad davno postojao tren u kome su ruka mlade devojke i njena haljina bile u tako savršenom skladu?“

Ruka joj se kretala napred-nazad, kao da glača vazduh. Narukvice su joj zveckale.

„Prelepa je“, nastavila je da govori moja majka, „zato što njena lepota ne odjekuje onim što je nekad bilo. Rezbarija se rimuje s prostorom oko sebe. Sadašnjicom. Vidiš li?“

Podigla je ruke kao prvosveštenica koja blagosilja okupljene vernike, mada joj se ne bi dopalo to poređenje. „Njena lepota rimuje se s ovim“, rekla je. A ja sam shvatila da pod „ovim“ misli na ono što je Klarin stariji brat tako razumljivo objasnio u kući Taljanijevih. Mislila je na sadašnjost. Čak ni malo verovatna slučajnost ljubavi nikad nije iznenađivala moju majku više od zapanjujuće sreće ljudskog bitisanja.

„Nije bitno šta se zaista dogodilo“, kazala mi je tog dana. „Ispričaj priče, kako bilo. To je sve što radimo.“

Prvi deo

ŠILJATO DLETO

*Vajar u glavi vizuelizuje neki složeni
oblik sa svih strana: dok gleda u jednu,
on zna kako izgleda druga strana...*

– HENRI MUR

Prvo poglavlje

MOROOV KAMENOLOM, AVGUST 1922. GODINE

Nesreća se dogodila za vreme polučasovne pauze za ručak. Do tada, posao je tekao rutinski.

Inostrano ime kamenoloma bilo je po volji italijanskim radnicima, ali samo do izvesne granice. Vlasnik je bio Velšanin. Međutim, prezime mu se obično izgovaralo kao da je francusko, a pisalo se *Moreau*.

Kiša je do podneva prestala da pada. Sad je bilo vruće – mada na zbunjujući način na koji to letnji dani umeju da budu na toj nadmorskoj visini i u tom delu Italije. Planinski kamenolomi u kararskoj regiji nisu daleko od pokrajinskih međa s Ligurijom i Toskanom, a vazduh na toj visini poseduje izvesnu oštrinu, svojstvo koje katkad može da zbuni prozračnost i temperaturu. Iz Moroovog kamenoloma, radnici su često mogli da vide kilometrima duž severozapadne obale prema Činkve Tere ili na jug, mimo udaljenog sela Kastelo na obroncima brežuljaka i grada Pjetrabele, i skroz dole niz obalu sve do Vijaređa.

Mogli su da vide golemu i strmu stenu, od koje je Mikelandelo maštao da iskleše kolosa kao svetionik za brodove. Mogli su da gledaju ka jugozapadu, preko plavetnila Sredozemnog mora prema udaljenoj Korzici. Vidici su bili detaljni, kristalno jasni na onaj način koji se najčešće dovodi u vezu ne s letnjom sparinom, već s bistrinom veoma hladnog dana.

Čulo se ritmično struganje dugih testera, kojima su rukovala po dva čoveka, vukući ih napred-nazad i sekući kamene blokove. Čulo se brujanje sajle koja je sporo sekla put kroz strmu i izbočenu padinu planine. Dugi, uzani valovi puni vode hladili su čelično uže dugo pola kilometra.

Čula se zvonjava čekića, zveket metalnih alatki, klepet drvenih točkova na podu kamenoloma. Čulo se jednolično dovikivanje ljudi koji su radili na rešetkastoj skeli, ljudi pognutih iznad testera, ljudi koji su namotavali debeli kanap, proveravali sajle i dizalice.

Povremeno se čulo raštrkano padanje kamenih krhotina s litice. A upravo se taj poslednji zvuk – klepet odronjenog kamena – preneo kroz doline i najviše uzbunio one koji su ga čuli.

Trenutak pre nesreće, pet radnika podiglo je blok mermera težak četvrt tone na drvene sanke pomoću konopca, remenja i dizalice. Tri člana ekipe poticala su iz iste porodice – otac i dva sina. Spustili su kamen, namestili ga, a onda ga učvrstili teškim drvenim klinovima.

Treći sin je svega nekoliko dana ranije počeo da radi u kamenolomu. Bio je premlad da radi s ekipom. Njegov posao bio je da prenosi alatke, dobavlja konopac i donosi vodu žednim ljudima.

Kamen je mogao da ostane na vrhu sanki dok ekipa obeduje. Čerkrk je bio zakočen, a kožno remenje čvrsto zategnuto. Blok mermera ležao je na sankama pod istim uglom kao i strma padina uz koju se peo mladi Lino Kavatore.

Dečak je nosio kofu s vodom. Ručka mu se usecala u meso prstiju. Međutim, bio je čvrsto rešen u nameri da ne prospe ni kap. Drvena staza bila je veoma strma.